

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

_____ доц. Лазаренко Н.І.

« ____ » _____ 2018 р.

**ПРОГРАМА І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
з психології**

***для вступу на ОС бакалавра (на основі здобутого ОКР
молодшого спеціаліста)***

(додаткове вступне випробування)

Спеціальність 231 Соціальна робота

*Голова фахової атестаційної
комісії*

канд. педагог. наук, доц. Штифурак В.С.

Вінниця 2018

Укладачі:

Штифурак В.С. кандидат педагогічних наук, доцент.

Шпартун О.М. кандидат педагогічних наук, професор.

Килівник А.М. кандидат педагогічних наук, старший викладач.

Рецензенти:

Кузьменко Ю. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти.

Штифурак В.Є., доктор педагогічних наук, професор кафедри права Вінницького торгово-економічного інституту КНТЕУ

Пояснювальна записка

Програма додаткового вступного випробування для отримання освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 231«Соціальна робота» базується на державному стандарті освіти з підготовки фахівців освітній ступінь «бакалавр» галузі знань 23 «Соціальна робота», (освітньо-професійна програма та освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця), навчальному плані підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 231«Соціальна робота», затвердженому Вінницьким державним педагогічним університетом імені Михайла Коцюбинського, та навчальних програмах. Вона включає базові дисципліни, які входять до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з спеціальності 231«Соціальна робота».

До участі у вступному випробуванні допускаються особи, які завершили навчання та здобули диплом «молодшого спеціаліста».

Мета вступного іспиту – відбір вступників для навчання та здобуття освітнього ступеня «бакалавр» 231«Соціальна робота».

Вступний екзамен є формою перевірки професійної готовності вступників до виконання своїх професійних функцій і вирішення комплексу теоретичних знань й практичних умінь в галузі соціальної роботи, дослідницьких завдань у сфері сучасної соціальної роботи. Випробування дозволяє визначити рівень теоретичної і практичної готовності вступників до вирішення широкого комплексу теоретичних знань й практичних умінь в галузі соціальної роботи, діагностичних і коректувальних, навчально-виховних, науково-дослідних і культурно-просвітницьких завдань в професійній сфері.

Успішне складання випробування вступником є підставою для зарахування на навчання за спеціальністю 231«Соціальна робота» освітнього ступеня «бакалавр».

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Психологія загальна **Змістовий модуль 1. Психологія як галузь науки**

Тема 1. Предмет психології

Психологія як наука. Предмет психології. Психіка, функції психіки, форми існування психіки (психічні процеси, властивості, стани). Рефлекторна природа психіки. Поняття про свідомість як вищу форму психічного відображення. Характеристика свідомості. Свідоме та несвідоме.

Тема 2. Структура, завдання і методи сучасної психології

Актуальні завдання психологічної науки. Методологічні принципи психології. Психологія в системі наук. Зв'язки психології з іншими науками. Галузі психології. Основні напрямки сучасної психології.

Поняття методу в психології. Класифікація методів психології. Характеристика основних методів психологічного дослідження: спостереження, експеримент. Особливості та вимоги використання вербально-комунікативних методів, тестування, соціометрії, аналізу продуктів діяльності.

Тема 3. Психологія особистості та діяльності

Поняття особистості у психології. Природа особистості в сучасних психологічних теоріях. Особистість, індивід, індивідуальність. Психологічна структура особистості. Поняття про спрямованість особистості. “Я-концепція” особистості та її компоненти. Самооцінка, рівень домагань особистості. Формування та розвиток особистості. Шляхи, умови, фактори особистісного зростання.

Діяльність як психологічна проблема. Поняття про діяльність як прояв фізичної і психічної активності особистості. Психологічна структура діяльності. Внутрішні і зовнішні компоненти діяльності. Інтеріоризація та екстеріоризація. Засоби діяльності. Провідна діяльність. Характеристика основних видів діяльності: гра, навчання, праця.

Змістовий модуль 2. Функції психіки

Тема 1. Психологія пізнавальної сфери особистості. Увага

Поняття про відчуття як психічний процес. Фізіологічна основа відчуттів: органи чуття, аналізатори, рецептори. Адекватні і неадекватні подразники.

Класифікація та види відчуттів. Загальні закономірності та властивості відчуттів.

Поняття про сприймання. Фізіологічна основа сприймання. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймання. Ілюзії сприймання.

Класифікація і види сприймання: за провідним аналізатором, за формами існування матерії. Мимовільне та довільне сприймання. Спостереження як форма довільного сприймання.

Поняття про пам'ять. Природа пам'яті: теорії і закони пам'яті.

Класифікація і види пам'яті: за переважаючим аналізатором, за змістом того, що запам'ятовується і відтворюється, за характером участі волі в процесах запам'ятовування і відтворення матеріалу, за часом збереження матеріалу.

Процеси і закономірності пам'яті. Запам'ятовування та умови його ефективності. Заучування і прийоми його організації. Відтворення. Збереження і забування. Ремінісценція. Ретроактивне і проактивне гальмування.

Індивідуальні особливості і типи пам'яті.

Поняття про мислення як вищий пізнавальний психічний процес. Теорії мислення, його фізіологічна основа. Мислительні дії і операції. Логічні форми мислення: поняття, судження, умовисновки.

Класифікація та види мислення: за змістом, за характером завдань, залежно від змісту задач, у розв'язання яких воно включається, за ступенем новизни і оригінальності тощо.

Індивідуальні відмінності у мисленні людини (глибина – поверховість, послідовність – непослідовність, самостійність – несамостійність, критичність – некритичність, гнучкість – негнучкість, швидкість – повільність).

Поняття про уяву як вищий пізнавальний процес. Фізіологічна основа уяви. Функції уяви. Основні прийоми створення образів уяви. Класифікація та види уяви: у зв'язку з застосуванням волі, залежно від характеру діяльності людини, за змістом. Мрія, фантазія, сновидіння, галюцинація.

Поняття про увагу. Фізіологічні основи та теорії уваги.

Види уваги: мимовільна (пасивна) і довільна (активна), післядовільна; природна і соціально-обумовлена; безпосередня і опосередкована; чуттєва, інтелектуальна, моторна. Форми уваги: зовнішня і внутрішня; колективна, групова, індивідуальна.

Властивості уваги: спрямованість, зосередженість, стійкість, тривалість, концентрація, інтенсивність, коливання (флуктуація), розподіл, переключення, обсяг, широта, активність.

Тема 2. Психологія емоційно-вольової сфери особистості

Поняття про емоції і почуття. Функції емоцій і почуттів. Психологічні теорії емоцій, їх фізіологічна основа. Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті.

Види почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні. Форми переживання емоцій і почуттів: афекти, настрої, стрес, пристрасті, потяги. Емоційні стани (страх, тривога, сором, гнів, роздратування, радість та ін.).

Поняття про волю. Функції та теорії волі.

Вольова регуляція поведінки: внутрішня і зовнішня. Поняття про локус контролю. Критерії вольової поведінки. Вольові дії (довільні і мимовільні). Простий і складний вольовий акт. Основні фази складної вольової дії. Потяг,

бажання, хотіння як форми прояву волі. Розлади складної вольової дії: абулія та апраксія.

Класифікація вольових якостей особистості: первинні (базальні), вторинні (характерологічні), третинні (морально-ціннісні).

Розвиток та виховання вольової активності людини.

Тема 3. Психічні властивості особистості

Поняття про темперамент. Історія розвитку вчення про темперамент. Фізіологічні основи темпераменту. Тип ВНД і темперамент. Психологічна характеристика та властивості типів темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік.

Поняття про характер. Природні і соціальні передумови формування характеру. Структура характеру. Провідні риси характеру (емоційно-вольові, когнітивно-пізнавальні (інтелектуальні), моральні). Акцентуації рис характеру.

Поняття про здібності. Природні та соціальні передумови здібностей. Задатки та здібності. Здібності, обдарованість, талант, геніальність, майстерність.

Види здібностей: загальні та спеціальні здібності, педагогічні здібності.

Індивідуальні особливості здібностей. Формування та розвиток здібностей.

Модуль 2. Психологія вікова

Змістовий модуль 3. Теоретичні й методологічні засади вікової психології

Тема 1. Вступ до вікової психології

Предмет та завдання вікової психології. Історія розвитку та етапи становлення вікової психології як науки. Зв'язок вікової психології з іншими галузями науки.

Основні розділи вікової психології: психологія немовляти, психологія раннього віку, психологія дошкільника, психологія молодшого школяра, психологія підлітка, психологія юності, психологія дорослих, геронтопсихологія. Методи вікової психології.

Тема 2. Поняття про психічний розвиток особистості та його періодизацію

Поняття про психічний розвиток особистості. Загальні закономірності психічного розвитку особистості. Фактори психічного розвитку особистості. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини. Власна активність особистості як фактор психічного розвитку. Суперечності як рушійна сила психічного розвитку. Поняття про зону актуального та найближчого розвитку (за Л.С.Виготським).

Поняття віку у психології: біологічний, соціальний, психологічний. Структура і динаміка віку. Проблема вікової періодизації психічного розвитку особистості. Принципи та критерії вікової періодизації. Вікова періодизація за Л.С.Виготським, Д.Б.Ельконіним, Е.Еріксоном, Ж.Піаже та ін.

Поняття про вікові психічні новоутворення, провідну діяльність, кризи та сенситивні періоди психічного розвитку.

Нерівномірність психічного розвитку особистості та її причини.

Тема 3. Сучасні зарубіжні та вітчизняні теорії психічного розвитку особистості

Психоаналітичні теорії дитячого розвитку. Когнітивний підхід до психічного розвитку Ж.Піаже.

Психосоціальна теорія Е.Еріксона. Біхевіоризм і теорії соціального наочіння (А.Бандура, І.Бронфенбреннер, Дж.Доллард, Н.Міллер, Б.Скіннер, Е.Толмен, Дж.Уотсон та ін.). Дослідження закономірностей психічного розвитку з позицій гуманістів (Ш.Бюлер, А.Маслоу, К.Роджерс та ін.).

Культурно-історична концепція Л.С.Виготського. Теорія поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна. Концепція генезису спілкування М.І.Лісіної. Розвиток особистості у поглядах Л.І.Божович.

Діяльнісний підхід до аналізу розвитку психіки дитини (Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, О.В.Скрипченко, П.Р.Чамата та ін.).

Змістовий модуль 4. Особливості психічного розвитку особистості на різних етапах онтогенезу

Тема 1. Психологія дітей перших трьох років життя

Основні періоди пренатального розвитку дитини: гермінальний, ембріональний, фетальний. Вплив середовища на пренатальний розвиток. Негативний вплив на виношування вагітності; тератологія та тератогени. Поняття про критичні періоди вагітності. Народження дитини. Психологічний зміст кризи новонародженості. Оцінка функціонального стану дитини за шкалою В.Апгар. Психоемоційні зв'язки з новонародженою дитиною (бондінг).

Періодизація психічного розвитку дітей першого року життя: період новонародженості (до 1 міс.) та період немовляти (від 1 міс. до 1 р.).

Психологічні особливості розвитку дітей у період новонародженості. Реалізація рефлексів (захисний, орієнтувальний, ссальний, рефлекс Робінзона, плавальний, рефлекс повзання, рефлекс Моро та ін.). Соціальна ситуація розвитку новонародженого, суперечність психічного розвитку: злиття з матір'ю, відсутність засобів для спілкування.

Базові показники анатоμο-фізіологічного розвитку немовлят.

Соціальна ситуація розвитку немовлят. Поняття про комплекс пожвавлення.

Психологічні особливості розвитку немовлят. Становлення пізнавальної активності дитини: розвиток сенсорної та моторної сфер. Особливості розвитку психічних функцій.

Характеристика провідної діяльності дітей першого року життя. Види спілкування дитини з дорослими. Вплив спілкування на повноцінність психічного розвитку малюка.

Головні психічні новоутворення першого року життя. Психологічний зміст кризи 1 року життя.

Особливості анатомо-фізіологічного розвитку дітей раннього віку.

Розвиток пізнавальних психічних процесів дітей 1 – 3-го року життя. Практичне оволодіння рідною мовою. Мовлення та його роль у психічному розвитку дітей раннього віку.

Розвиток провідної діяльності у ранньому дитинстві; предметно-маніпулятивна діяльність як джерело засвоєння соціального досвіду.

Соціальна ситуація розвитку дітей 1 – 3-го року життя. Спілкування з дорослими та ровесниками. Поява самосвідомості, диференціація «Я». Психологічний зміст та індикатори кризи трьох років. Формування особистості дитини раннього віку.

Головні новоутворення у психічному розвитку дітей раннього віку.

Тема 2. Психологія дітей дошкільного віку

Загальна характеристика анатомо-фізіологічних особливостей дошкільника.

Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей 3 – 6 років.

Соціальна ситуація розвитку особистості в дошкільному віці. Особливості спілкування дошкільника з дорослими, ровесниками. Ситуативно-ділова та позаситуативно-ділова форми спілкування дітей дошкільного віку. Вплив сімейного спілкування на емоційне благополуччя дитини дошкільного віку.

Розвиток соціальної активності дошкільника: розуміння статусних позицій, засвоєння норм поведінки, етичних та моральних стандартів, гендерних відмінностей, адаптація в дитячому колективі. Самооцінка як результат розвитку самосвідомості.

Гра як провідна діяльність дошкільного віку та її у психічному розвитку дошкільника. Формування передумов навчальної діяльності.

Тема 3. Психологія молодших школярів

Загальна характеристика анатомо-фізіологічних особливостей молодшого школяра.

Психологічна специфіка перехідного періоду між дошкільною та початковою освітою. Сутність кризи 6 – 7-річного віку. Роль вчителя у забезпеченні наступності навчання, виховання і розвитку дітей.

Шкільна зрілість як індикатор успішності навчання у школі, комфортного пристосування до умов навчально-виховного процесу. Складові

шкільної зрілості та їх психологічні індикатори.

Поняття про адаптацію дітей до навчання в школі. Причини шкільної дезадаптації.

Психологічні особливості розвитку пізнавальної діяльності молодшого школяра. Характеристика провідного виду діяльності молодших школярів – навчання. Структура навчальної діяльності. Співвідношення ігрової та навчальної діяльності. Вікові особливості і можливості засвоєння шкільної програми.

Особливості міжособистісних взаємин у молодшому шкільному віці. Вибудова комфортних взаємин «вчитель – учні». Необхідність єдиних педагогічних вимог сім'ї і школи. Особливості спілкування в колективі молодших школярів.

Основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, формування “внутрішнього плану діяльності”, поява рефлексії та формування самооцінки.

Тема 4. Психологія підлітків та юнаків

Психологічний контекст інтенсивної анатомо-фізіологічної перебудови організму підлітків.

Специфіка соціальної ситуації розвитку в підлітковому віці.

Характеристика кризи підліткового віку (Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін та ін.).

Провідна діяльність підліткового віку, головні потреби пубертату (потреба у самовираженні, самоствердженні, значущості для інших, спілкування на рівних з дорослими, статева ідентифікація). Специфіка міжособистісних взаємин у підлітковому віці. Ідентифікація з однолітками, перебудова «Я-образу». Підліткова конфліктність, її джерела. Прояви акцентуацій характеру у підлітків. Мотиви девіантної поведінки підлітків. Соціально-педагогічна занедбаність, важковихованість підлітків.

Психологічні новоутворення підліткового віку: прагнення бути дорослим, самореалізовуватися та отримання визнання, розвиток самосвідомості, вміння підпорядковуватися нормам колективу.

Психологічна характеристика навчання підлітків, особливості розвитку пізнавальних процесів, специфіка мотивації учіння.

Поняття юності та її вікові межі. Суспільно-правові зобов'язання юнацтва (правова відповідальність, громадянська позиція, політичний світогляд, шлюб).

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці, формування соціальної зрілості. Психологічні особливості особистісного самовизначення юнаків: самостійність, незалежність, самоаналіз, рефлексія суб'єктивного досвіду, кристалізація ціннісно-сислової сфери, пошук сенсу життя, визначення життєвої мети, прагнення до самореалізації.

Психологічні особливості міжособистісних стосунків у юності. Розширення соціального простору спілкування. Висока вибірковість у

симпатіях, вимогливість у дружбі та коханні. Потреба в спілкуванні й товаришуванні з дорослими.

Пізнавальний розвиток у ранній юності. Формування теоретичного мислення та стилю розумової діяльності юнаків та дівчат.

Навчально-професійна діяльність як провідний вид діяльності. Формування потреби в трудовій діяльності. Професійне самовизначення.

Тема 5. Психологія дорослості

Проблема періодизації психічного розвитку дорослої людини. Періоди і фази дорослості. Анатомо-фізіологічні особливості дорослості. Поняття про психічну зрілість, психічне здоров'я.

Психосоціальний і пізнавальний розвиток у період дорослості. Досягнення зрілої громадської та соціальної відповідальності. Особистісна ідентичність. Професійні й творчі досягнення дорослих людей. Можливість продовження освіти.

Створення сім'ї та засвоєння батьківських ролей. Сучасні проблеми шлюбу та батьківства. Проблема генеративності. Трикомпонентна теорія кохання Р.Стернберга.

Кризи дорослості: перша криза сімейних відносин, криза 30-ти років, криза середини життя, друга сімейна криза.

Анатомо-фізіологічні процеси старіння організму людини.

Класифікація старості: люди похилого віку, старечого віку, довгожителі.

Соціальна ситуація розвитку людини в старості. Вихід на пенсію та зміна соціальної позиції. Пенсійна криза. Значення соціальної активності в пізньому віці.

Психологічні проблеми старіння. Психічне старіння і типи старості. Умови збереження психічного та фізичного здоров'я в похилому віці.

Психологічні особливості пізнавальної, емоційно-вольової та мотиваційної сфер людей похилого віку. Мудрість як інтегральне особистісне утворення старості. Згасання інтелекту. Деменція. Хвороба Альцгеймера. Депресія та тривоги, пристосування до важких втрат. Вмирання і смерть. Стадії погодження з думкою про смерть.

Критерії та норми оцінювання фахового випробування

Результати складання фахового випробування визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» за національною шкалою, а також за шкалою ECTS.

Критерії оцінювання розробляються кафедрою психології та соціальної роботи затверджуються Вченою радою інституту і включаються до програми фахового випробування.

Оцінки за результатами фахового випробування оголошуються в день його проведення після оформлення протоколу засідання комісії.

Під час фахового випробування передбачається з'ясування повноти і глибини опанування студентом обсягу навчального матеріалу за наступними критеріями оцінювання знань:

▣ коли вступник має чіткі знання з теорій соціальної роботи, вільно користується науково-понятійним апаратом, безпомилково визначає особливості теорій, дає повну і розгорнуту самостійну відповідь з конкретного питання, спирається в аргументації на сучасну наукову літературу, вміє аналізувати, проводити порівняння теорій, його знання оцінюються на **«відмінно» (A)**;

▣ коли абітурієнт в цілому засвоїв основні теоретичні положення дисципліни, вміє визначати основні етапи, особливості, характеристики соціальних теорій, а також демонструє здатність до часткового самостійного резюмування і аналізу, його знання оцінюються на **«добре» (B,C)**;

▣ коли абітурієнт в цілому здатний користуватися головними загальними поняттями, спроможний з певною точністю ідентифікувати теорії, але дає про них фрагментарні, неповні або неточні відомості, обмежується лише загальними характеристиками, не може конкретизувати їх, не робить узагальнень, його знання оцінюються на **«задовільно» (D, E)**;

▣ коли абітурієнт не зрозумів наскрізної ідеї курсів теорій соціальної роботи, не володіє науковим апаратом дисципліни, не може показати елементарні знання, його знання оцінюються на **«незадовільно» (FX,X)**

Шкала оцінювання результатів державного екзамену

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за розширеною шкалою
90-100	A	відмінно
80-89	B	дуже добре
75-79	C	добре
60-74	D	задовільно
50-59	E	достатньо
35-49	FX	незадовільно
1-34	F	неприйнятно

Критеріями вищезазначених оцінок орієнтовано можуть бути такі:

Допускається (60-100 балів) – при наявності змістовної відповіді на всі три питання, представлені у завданні. Вступник демонструє знання матеріалу, його розуміння, логічно викладає відповіді на запитання. При відповіді демонструє знання класичних та сучасних соціальних теорій, знайомство з літературою з означених питань.

Не допускається (0-49 балів) – при недостатньому рівні засвоєння вступником більше половини навчального матеріалу та низькому рівні виконання практичної частини екзаменаційного завдання; при відсутності відповідей на всі запитання, або логіка викладання відповідей і послідовність відсутня.

Рекомендована література

Основна

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. - 4-е изд., ст./ Г.С.Абрамова. – М.: Изд-ий центр "Академия", 1999. – 672 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник. / За ред. О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднічук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Возрастная и педагогическая психология : хрест. для студ. / сост.: И.В.Дубровина, А.М.Прихожан и др. - 5-е изд. - М.: Академия, 2008. – 368 с.
4. Возрастная психология: детство, отрочество, юность : хрестоматия / сост.: В.С.Мухина, А.А.Хвостов. - 7-е изд. - М.: Академия, 2008. – 624 с.
5. Гамезо М. В. Возрастная психология: учеб. пособие / М.В.Гамезо, В.С.Герасимова и др. - М.: Пед. общ. России «Ноосфера», 1999. – 272 с.
6. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Навчальний посібник / М.М.Заброцький. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001. – 112 с.
7. Загальна психологія / за заг. ред. академіка С.Д.Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с.
8. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднічук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
9. Загальна психологія: Хрестоматія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська та ін.- К.: Каравела, 2007. – 640 с.
10. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие человека от рождения до поздней зрелости : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Ю.Кулагина, В.Н.Колюцкий. - 2-е изд. - М.: ТЦ Сфера, 2009. – 464 с.
11. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : (курс лекцій) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Кутішенко ; М-во освіти і науки України, Ін-т соц. робота та упр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. - К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 128 с.
12. Лозниця В.С. Основи психології та педагогіки: Навч. посібн. / В.С.Лозниця. – К.: КНЕУ, 2001. – 288 с.
13. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навчальний посібник для студ. вищ. пед. закл. освіти / П.А.М'ясоїд; М-во освіти України. – Київ: Вища школа, 2000. – 479 с.
14. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов / А.Г.Маклаков. – Спб.: Питер, 2005. – 583 с.
15. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навч. посібник / С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко. – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
16. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В.С.Мухина. - М.: ИЦ "Академия", 2000. – 456 с.
17. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Общие основы психологии. – 3-е изд. / Р.С.Немов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 651 с.

18. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. - К. : Академвидав, 2011. – 373 с.
19. Павелків Р. В. Короткий довідник з дитячої психології / Р.В.Павелків, О.П.Цигипало. - Рівне, 2008. – 55 с.
20. Практикум по возрастной психологии: Учеб. Пособие / Под ред. Л.А.Головей, Е. Ф. Рыбалко. - СПб.: Речь, 2002. – 694 с.
21. Психология развития / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2003. – 992 с.
22. Психология человека от рождения до смерти / Под ред. А. А. Реана. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2005. – 416 с.
23. Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. - 3 вид. стереотип. - К.: Либідь, 2001. – 560 с.
24. Савчин М. В. Вікова психологія: Навчальний посібник / М.В.Савчин, Л.П.Василенко. - К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
25. Скрипченко О.В. Основи психології і педагогіки: Навчально-методичний посібник. Частина II. / О.В.Скрипченко, І.М.Бушай, Л.О.Скрипченко. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2003. – 284 с.
26. Смирнова Е. О. Детская психология: Учебник для вузов / Е.О.Смирнова. – СПб.: Питер, 2009. – 304 с.
27. Швалб Ю. М. Возрастная психология : учеб. пособие для студ. вузов / Ю.М.Швалб, И.Ф.Муханова. – Донецк : Норд-пресс, 2005. – 304 с.

Додаткова

1. Бернс Р. Развитие "Я - концепции" и воспитание : пер. с англ. / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія / А. М. Богуш. - К.: Слово, 2004. -374 с.
3. Валлон А. Психическое развитие ребенка / А. Валлон. - СПб.: Питер, 2001. – 208 с.
4. Вікова психологія: навчальний посібник / За ред. Г. С. Костюка. - Київ: Радянська школа, 1976. – 269 с.
5. Волошина В. В. Загальна психологія: Практикум: Навч. посіб. / Л.В.Долинська, С.О.Ставицька, О.В.Темрук. – К.: Каравелла, 2007. – 280 с.
6. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д.Б.Эльконин. - М. : Педагогика, 1989. – 554 с.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность, кризис / Э. Эриксон. - М.: Совершенство, 1996. – 344с.
8. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учителя / И. С. Кон. - М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
9. Коpecь Л.В. Психологія особистості. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 458 с.
10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, – “Радянська школа”, 1989. – 608 с.
11. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е. Е. Кравцова. - М.: Педагогика, 1991. – 152 с.

12. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина. - М.: Педагогика, 1986. – 143 с.
13. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В.М.Поліщук. - Суми, 2007. – 330 с.
14. Психология возрастных кризисов: хрестоматия / сост. К.В.Сельченко. - Минск. : Харвест ; М. : АСТ, 2002. – 500 с.
15. Психологический словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
16. Регуш Л. А. Проблемы психического развития. От рождения до пожилого возраста / Л. А. Регуш. - СПб. : Речь, 2006. – 318 с.
17. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 712 с.
18. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини : навч. посіб. / О.П.Щотка; Ніжин, держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. - Ніжин : РВВ НДПУ ім. М.Гоголя, 2010. – 194 с.

Інформаційні ресурси

Під час вивчення навчальної дисципліни «Психологія загальна та вікова» рекомендовані для використання такі інформаційні web-ресурси:

- 1) <http://psychology.net.ru/articles/content/biography.html>
- 2) <http://eds.pu.ru/>
- 3) <http://www.psy.msu.ru>
- 4) <http://www.flogiston.ru/arch/literatura.shtml>
- 5) <http://www.psychology.ru/library/>
- 6) <http://library.philos.msu.ru/>
- 7) <http://www.libsid.ru>
- 8) <http://vashpsixolog.ru/psychodiagnostic-school-psychologist>